

Postnişin M¼cadelesi

Deęiően D¼nyada Din

H¼sniye CANBAY TATAR

phoenix

İçindekiler

Önsöz	7
Din ve Sosyal Değişme	11
Kutsalla İrtibat: Din	16
Kutsalın Gelenekselleşmesi: Geleneksel Din.....	23
Kutsalın “İzm”leşmesi: İdeolojik Din	27
Kutsalla İrtibatın Koparılması: Yeni Bilim	38
<i>Bilim Anlayışında Değişim</i>	40
<i>Yeni Anlayışın Eski Bağlantıları</i>	47
<i>Bilinmesi Arzulanan Bilimin “Giz”li Merkezleri</i>	58
<i>Sekülerizmin Doğa Annesi: Bilim ve Riskli Yumurcak</i>	64
Cennetin Tarlasından Cennetin Kendisine Geçiş: Dünyevileşme	69
Dünya(lı)nın Dünyevileşmesi: Sekülerleşme	74
Dinin Postuna Kurulan Modernizm	83
Kavramın Serüveni	83
‘İde’-sinden Koparılan Gerçeklik: Modernite ve Din	89
Din Modernizmin Postuna Talip mi Oluyor?	97

Modernizmin Postuna Talip Olan Postmodernizm.....	109
Kavramın Serüveni	109
Parçalanan Gerçeklik: Postmodernite ve Din	117
Küreye Serilen Post	125
Kavramın Serüveni	125
Küreselleşmenin Sacayağı: Olgü-Proje-İdeoloji	127
Bir Mesajınız Var: Küreselleşme ve Din.....	133
Kimliğimi Arıyorum: Hem Hükümsüz Hem Hükümlüdür	151
Sonuç.....	165
Kaynakça.....	175

Önsöz

Ne kadar da çok değişimden söz ederiz! Lâkin ne kadar değiştiiğimiz üzerine ne kadar da az söz ederiz! Her şeyin değiştiiğini biliriz de payımıza düşeni ihmal ederiz. Kendi elimizle değiştirdiğimiz dünyaya isyan ederiz de elimizi yıkamayı bir türlü düşünemeyiz. Ya kendi elimizle inşa ettiğimiz ikonlara ihtiramda bulunur ya da onları yıkmak için yine ellerimizi kullanırız. Kâbil'e eyvahlar ederiz de kaç Hâbil'in katili olduğumuzu ya da katline şahitlik ettiğimizi yargılayamayız. Bizden öncekilerin elleriyle serdikleri postu toplayıp, kendi postumuzu sermeyi arzu ederiz. Lâkin o postu başka ellerden devraldığımızı da inkâr ederiz. Bizden önce posta kurulmuş muktedirleri kıyasıya eleştirir ve hatta onlara kıyarız da postnişin olma sevdasından bir türlü vazgeçemeyiz. Onlarla farklılığımızın altını çizeriz de benzerliklerimizi göz ardı ederiz. Evvelki her iddiayı çürütürüz de kendi iddialarımızın çürüyüp gideceğini kabul etmekte zorlanırız. Hangi taze meyve dalında kalmış ki? Toprak altında çürümemiş kaç bedeninin elini tutabiliriz? Zaten bedenlerimiz de aynı topraktan değil mi? Ve ruhlarımız ve zihnimiz ve devralıp-devredeceğimiz mirasımız!

Ah bilgi! Her Őeye kadir bilgi! Gz-gnl aan ve hırsırları körükleyen bilgi. Tarih boyunca insanoğlu bilginin peŐinde koŐup durmuŐ. Bileni hep farklı, hatta üstün görmüŐ. Bilgi ve bilim insanlığın her dönem olumlu baktığı, sahip olmak isteği birikimi ifade etmiŐtir. Zira bilgi hayatımızı kolaylaŐtırmakta ve dünyayı açıklamamızı sağlamaktadır. Hatta kendi elimizle anlamsız kıldığımız dünyayı tekrar anlamlandırma imknnı sunmaktadır. Bütün iyi niyet ve çabalara rağmen bilim her zaman beklenen Őekliyle insanların hayatına yansımamıŐ, kutsal metinlerde bahsedildiği hliyle hile, entrika hatta hırsızlığın ve nihayetinde düŐüŐün de sebebi olabilmiŐtir. Bu düŐüŐü hem olumlu hem de olumsuz yansımalarıyla bilimin kendisi değil, onu gücün ve sömürünün aracı haline getiren anlayıŐ ve bu anlayışın sahipleri yapmıŐtır. O halde kendisini olduğu gibi gayesini de belirleyen bilim camiasının, bilimi inşa ettiği zemin ve mahfilleri olduğu kadar onu ortaya çıkaran iliŐki ve beklentileri bazen dünyayı büyülemiŐ bazen de büyüyü bozmuŐtur. Her by bozumu yeni büyülere davetiye çıkar mıŐtır. Dionysos ve Apollon arasındaki mücadele post kavgasına dönüŐmüŐtür. Dionysos’u kovan modern Apollon, gücünün zirvesindeyken yeni Dionysosların, elik kafesin parmaklıklarını kırıp postu kapmalarıyla karşı karŐıya kalmıŐtır. Postun esas sahibinin sesi, mesaj bombardımanıyla bastırılmaya çalıŐılmıŐsa da İsrail, Sur’u üflemeden sesi kulaklara dolmaya baŐlamıŐ, Cebrail’in sesine kulak kabartmak ihtiyacı doğmuştur.

Değişme arzusu ve deđiŐtirme çabasıyla insanlar o kadar yoruldu ki ‘din’lenmeye vakit bile bulamadılar. Zira vakti nakte indirgeyen insan, dünyayı harcamakla meŐgul olurken ömrünü tüketti. Geriye kalan miras, itibar değil Őhretti. Őimdilerde Őhretin afeti küreyi kasıp kavururken, insan hl bir türlü ‘din’lenememektedir. Hayatı Őhretin veya Őhretlinin peŐinde koŐmakla geçmektedir. Dini de Őhretin aracı haline getirenler, kendileriyle birlikte dini de yormaktadırlar.

Dini yorumlayarak yoranlara gelince: Kimi dini yeryüzünden ve gökyüzünden tamamen kaldırmayı gaye edindi, kimi dini yeryüzünden gökyüzüne koymayı tercih etti, kimi dini dünyaya davet etti, kimi dini hep içinde tuttu, kimi de içinde tuttuklarını dinin sırtına yükledi. Ama din, fark edilsin ya da edilmesin bizi hem içeriden hem dışarıdan kuşatmaya devam etti.

Modern, postmodern ve küreselleşme serencamında dinin hikâyesi, aslında insanın hikâyesidir. Ne yazık ki insan hep ihmal edildi. Her ihmal, bir feryat olarak önce göğe çıktı sonra da yere indi. İstismar edenlerin ise ne dili ne de vicdanı ses çıkarabildi ve aslında istismar ettiğinin bizzat kendisi olduğunu göremedi. Onun dünyası 'şey'lerin dünyasıydı. 'Şey'ler karşısında gözü dönen insan, gönlünü tüketim sarmalına kaptırdı.

Bundan sonrası mı: Ya gönlünü yapacak ya da virane olan gönül evi yıkılıp gidecek. Taş u toprak arasında kendisi dahi yapılmayı murad eden insanlara inen mesajla din, gönüller yapmaya davet ediyor. 'Ol'mayanların öldürme gayretlerinin 'sahip olmakla' neticeleneceğini de ikaz ediyor.

Din ve Sosyal Değişme

Sosyoloji bir bilim olarak Batı'da gerçekleşen hızlı değişim döneminde bir taraftan değişmeyi ilerleme anlamında sürdürmek, diğer taraftan da hızlı değişimin ortaya çıkardığı karmaşayı ortadan kaldırıp toplum hayatında düzeni tesis etmek gayesi ve iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimi'nin "düzen ve ilerleme" sloganının büyük teorilerin merkezini işgal ettiği dikkate alındığında, değişimi anlama ve arzu ettikleri istikrarlı/nihai düzeni sağlama istikametinde düşünürlerin ve sosyologların sarf ettikleri gayreti anlamak mümkün olabilir. Evvela sosyolojik merakın merkezinde baş döndürücü değişimin tılsımını keşfetme hülyasının yattığı görülmektedir. Sonrasında ise elde edildiği düşünülen sihirli asa ile topluma adeta bir dokunuşla arzu edilen son bir değişiklik yaparak ideal bir düzen vermenin beyhude gayreti sergilenmiştir.

Bir ilgi alanı olarak sosyoloji Emile Durkheim, Max Weber ve Karl Marx'dan oluşan üç kurucu babanın fikirlerinden doğmuştur: Bu 'kutsal üçlü'nün büyük boy teorileri o zamandan beri sosyolojik düşünce ve araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Onlar büyük ölçüde toplumun iç işleyişini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Ayrıca onlar, toplumu oluşturan

Kaynakça

- Akbar, Ahmed S.: Postmodernizm ve İslâm, Çev. O.Ç. Baytekin), Cep Yay., İstanbul, 1995.
- Akdoğan, Ali: "Postmodernizm Modernizme Karşı mı?", Tabula Rasa, Yıl: 4, Sayı: 11, Mayıs-Ağustos, 2004.
- Amin, Samir: Modernite, Demokrasi ve Din, Çev. F. Başkaya, Maki Basım Yay., Ankara, 2006.
- Anderson, Perry: Postmodernitenin Kökenleri, Çev. Elçin Gen, İletişim Yay., İstanbul, 2005.
- Arabacı, Fazlı: "Din Öğretiminin Sosyolojik Boyutu ve Beliren Sorunlar", Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, Malatya, 7-9 Nisan 2005.
- Arık, Remzi O.: İdeal ve ideoloji, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.
- Arslan, Hüsametdin: "Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar", Doğu Batı, S: 7, Mayıs-Haziran-Temmuz, 1999.
- Arslan, Hüsametdin: A.g.e.,
- Assmann, Jan: Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, Çev. A. Tekin), Ayrıntı Yay, İstanbul, 2001.
- Aydın, Mahmut: İsa Tanrı mı İnsan mı?, İz Yay., İstanbul, 2002.
- Bacon, Francis : Novum Organon, Çev., S. O. Akkaş, Doruk Yay., Ankara, 1999.
- Baradat, Leon P.: Siyasal İdeolojiler, Kökenleri ve Etkileri, Çev. A. Aydın, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.
- Baudrillard, Jean : Simülakrlar ve Simülasyon, Çev. O. Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011.

- Baudrillard, Jean: Sessiz Yığınların Gölgesinde, Çev. O. Adanır), Doğu Batı yay., Ankara, 2003.
- Bauman, Zygmunt: "Modernite, Postmodernite ve Etik", Çev. A. Yıldız), Doğu Batı, Yıl:5, Sayı:19, Mayıs-Temmuz, 2002.
- Bauman, Zygmunt: Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları, Çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Bauman, Zygmunt: Modernlik ve Müphemlik, Çev. İ. Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Bauman, Zygmunt: Postmodern Etik, Çev. A. Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Bauman, Zygmunt: Siyaset Arayışı, Çev. T. Birkan), Metis Yay., İstanbul, 2000.
- Bauman, Zygmunt: Yasa Koyucular İle Yorumcular, Çev. K. Atakay, 2. b., Metis yay., İstanbul, 2003.
- Beck, Ulrich: Siyasallığın İcadı, Çev. N. Ülner, 2. Baskı, İstanbul, 2005.
- Bell, Daniel: İdeolojinin Sonu, Ellilerdeki Siyasi Fikirlerin Tükenişine Dair, Çev. V. Hacıoğlu, Sentez Yayınları, Ankara, 2013.
- Bellah, Robert: "Din İle Sosyal Bilim Arasında", Sekülerizm Sorguluyor, Der. ve Çev. A. Köse, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.
- Berger, Peter L.: "Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri", Bir Küre Bin Bir Küreselleşme, Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik, Ed. P.L. Berger-S. Huntington, Çev. A. Ortaç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Berger, Peter L.: "Sekülerizmin Gerilemesi", Sekülerizm Sorguluyor, Der. ve Çev. A. Köse, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.
- Berger, Peter: "Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine", Sekülerizm Sorguluyor, Der. ve Çev. A. Köse, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.
- Berman, Marshall: Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, Çev. Ü. Altuğ-B. Peker, 10. Baskı, İstanbul, 2006.
- Bobbio, Norberto: Sağ ve Sol, Bir Politik Ayrımın Anlamı, Çev. Z. Yılmaz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.
- Braudel, Fernand: Maddi Medeniyet ve kapitalizm, Çev. M. Özel, İstanbul, 1991.
- Brecher, Jeremy ve Diğerleri: Aşağıdan Küreselleşme, Çev. B. Kurt vd, Aram Yay., İstanbul, 2004.
- Burke, Peter: Bilginin Toplumsal Tarihi, Çev. M. Tunçay, 2. b., Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2004.
- Burton, Dan- Grandy, David: Büyü, Gizem ve Bilim, Batı Uygarlığında Okült, Çev. Y. Tokatlı, Varlık Yay., İstanbul, 2005.

- Calhoun, Craig: "Küreselleşmeye Direnmek mi Yoksa Ona Şekil vermek mi?", Küresel Kuşatma Karşısında İnsan, Haz.: M. Armağan, Çev. Ş. Yalçın, Da Yay., İstanbul, 2004.
- Canbay Tatar, Hüsnüye: Nuh'un Gemisindekiler, Şehirleşme ve Dinî Cemaatleşme, Turan Yayınları, İstanbul, 1999.
- Canbay Tatar, Hüsnüye-Tatar, Taner: "Küreselleşme ve Eğitim", Eğitim Sosyolojisi, Ed. M. Ç. Özdemir, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2016.
- Cangızbay, Kadir: "Globalleşme ve Kamusal Alan", Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam, Der.: F. Keyman ve A. Y. Sarıbay, Vadi Yay., Ankara, 1998.
- Capps, Walter H.: "Toplum ve Din", Din, Toplum ve Kültür, Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş, Der. ve Çev. A. Coşkun, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Castells, Manuel: "Ağda Küreselleşme, Kimlik ve Toplum Calhoun, Lyon ve Tourain'e Cevap", Küresel Kuşatma Karşısında İnsan, Haz.: M. Armağan, Çev. Ş. Yalçın, Da Yay., İstanbul, 2004.
- Castells, Manuel: Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Kimliğin Gücü, İkinci Cilt, Çev. E. Kılıç, İstanbul Bilgi Üni. Yay., İstanbul, 2006.
- Clellan III, James Mc. – Dorn, Harold: Dünya Tarihinde Bilim ve Teknoloji, Çev. H. Yalçın, Arkadaş Yay., Ankara 2006.
- Conolly, William E.: Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri, Çev. F. Lekesizalın, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995.
- Corm, Georges: 21. Yüzyılda Din Sorunu, Jeopolitik ve Modernitenin Krizi, Çev. Ş. Sönmez, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Coşkun, Ali: "Toplumsal Düşünce Tarihinde Din Sorunu", Din, Toplum ve Kültür, Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş, Der. ve Çev. A. Coşkun, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Çiğdem, Ahmet: Aydınlanma Felsefesi, Ağça Yay., İstanbul, 1993.
- Davis, Winston: "Din Sosyolojisi", Din, Toplum ve Kültür, Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş, Der. ve Çev. A. Coşkun, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Demir, Hilmi: "Birey ve Dinî Kimlik Bağlamında, Dinî Bilgiyi Yeniden Düşünmek", Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, Malatya, 7-9 Nisan 2005.
- Drucker, Peter: Kapitalist Ötesi Toplum, İnkılap yay., İstanbul, 1994.
- Duralı, Teoman: Çağdaş Küresel Medeniyet, 3. b., Dergâh Yay., İstanbul, 2006.

- Duralı, Teoman: Felsefe- Bilim Nedir? Dergâh Yay., İstanbul, 2006.
- Durkheim, Emile: Dini Hayatın İlkel Biçimleri, Çev. F. Aydın, Ataç Yay., İstanbul, 2005.
- Eagleton, Terry: İdeoloji, Çev. M. Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996.
- Eco, Umberto: Avrupa Kültürü, Çev. K. Atakay, Afa Yay., İstanbul, 1995.
- Elibol, Sadeddin: İlim ve İdeoloji, Ank., 1980.
- Eraydın, Selçuk: Tasavvuf ve Tarikatlar, 4. Baskı, İstanbul, 1994.
- Esposito, John: "İslâm ve Müslümanların Siyasal Yaşantıları", Güçlenen İslâmın Yankıları, Ed: J. Esposito, Çev: E. Çatalbaş, İstanbul 1989.
- Falk, Richard: Küreselleşme ve Din, Çev. H.Z. Başoğlu, Küre Yay., İstanbul, 2003.
- Ferrarotti, Franco: "Endüstri Devrimi ve Bilim, Teknoloji ve İktidarın Yeni Nitelikleri", Bilim ve İktidar, Der. F. Mayor ve A. Forti, Çev. M. Küçük, Tübitak Yay., Ankara, 1997.
- Ferry, Luc-Gauchet, Marcel: Dinden Sonra Dinsellik, Çev. C. Utku, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005.
- Fichter, Joseph: Sosyoloji Nedir?, Çev. N. Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara, 2001.
- Forti, Augusto: "Modern Bilimin Doğuşu ve Düşünce Özgürlüğü", Bilim ve İktidar, Der. F. Mayor ve A. Forti, Çev. M. Küçük, Tübitak Yay., Ankara, 1997.
- Freud, Sigmund: Psikanalize Yeni Giriş Dersleri, Çev. S. Budak, Öteki Yay., Ankara, 1994.
- Freyer, Hans: Din Sosyolojisi, Çev. T. Kalpsüz, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1964.
- Friedman, Lawrence M.: Yatay Toplum, Çev. A. Fethi, Kültür Yay., İstanbul, 2002.
- Friedman, Thomas: Lexus ve Zeytin Ağacı- Küreselleşmenin Geleceği, Çev. E. Özsayar, 3.b., Boyner Yay., İstanbul, 2003.
- Fullerle Röpörtaj, Amerikan Gizli Belgelerinde Türkiye'de İslâmî Akınlar, Çev: Y Polat, İstanbul 1990.
- Giddens, Anthony: Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Çev. O. Akınhay, Alfa Yay., İstanbul, 2000.
- Giddens, Anthony: Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, Çev. Ü. Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

- Giddens, Anthony: Üçüncü Yol, Çev. M. Özay), Birey Yay., İstanbul, 2000.
- Giddens, Anthony-Sutton, Philip W.: Sosyolojide Temel Kavramlar, Çev. A. Esgin, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2014.
- Gray, John: Sahte Şafak, Çev. G.Ç. Güven, Om Yay., İstanbul, 1999.
- Griffin, David: "Emperyalizm, Nükleerizm ve Post Teizm", Çev. M. Albayrak, Tabula Rasa, Sayı:11, Mayıs-Ağustos, 2004.
- Guénon, René: Doğu ve Batı, Çev. F. Arslan, İstanbul, 1991.
- Günay, Ünver: Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul, 2012.
- Güney, Melike: "Küreselleşme ve Ruh Sağlığı", Küreselleşme ve Psikiyatri, 9. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi, 11-14 Haziran, Malatya, 2002.
- Güngör, Erol: Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011.
- Güngör, Erol: İslâm'ın Bugünkü Meseleleri, 6. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1989.
- Habermas, Jürgen: "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", Postmodernizm, Der.: N. Zeka, Çev. D. Sabuncuoğlu, 2. b., Kıyı Yay., İstanbul, 1994.
- Hadden, Jeffrey K.: "Sekülerizmden Dönüş", Sekülerizm Sorgulanıyor, Der. ve Çev. A. Köse, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.
- Hall, Stuart: "Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler", Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi, Der. A.D. King; Çev. G. Seçkin-Ü.H. Yolsal), Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1998.
- Harman, Willis: Küresel Zihniyet Değişimi, Çev. M. Şeviker, İz yay., İstanbul, 2000.
- Harvey, David: Postmodernliğin Durumu, Çev. S. Savran, 2. Baskı, İstanbul, 1999.
- Heller, Agnes: "Modernitedeki Ahlâkî Durum", Modernite Versus Postmodernite, Der.: M. Küçük, Çev. E. Çırakman, 3. b., Vadi Yay., Ankara, 1993.
- Heywood, Andrew: Siyaset, Çev. B.B. Özipek, Adres Yayınları, Ankara, 2014.
- Heywood, Andrew: Siyasi İdeolojiler, Çev. A.K. Bayram vd., Adres Yayınları, Ankara.
- Hoffer, Erich: Değişim Sancısı, Çev. İ. Durdu), Ayışığı Yay., İstanbul, 2000.
- Horkheimer, Max: Akıl Tutulması, Çev. O. Kocak), 6. b., Metis Yay., İstanbul, 2005.

- Huyssen, Andreas: "Postmodernin Haritasını Yapmak" Modernite Versus Postmodernite, Der. ve Çev. M. Küçük, 3. b., Vadi Yay., Ankara, 1993.
- İzmirli İsmail Hakkı: İslâm Dini ve Tabii Din, Sad. O. Karadeniz, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir, 1998.
- Jaffe, Aniela: "Görsel Sanatlarda Sembol", İnsan ve Sembolleri, Haz. G. Jung, Çev. A. N. Babaoğlu, 2. b., Okuyan Us Yay., İstanbul, 2001.
- Jameson, Fredric: "Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı", Postmodernizm, Der.: N. Zeka, Çev. D. Sabuncuoğlu, 2. b., Kıyı Yay., İstanbul, 1994.
- Jeanniere, Abel: "Modernite Nedir?", Çev. N. Tural, Modernite Versus Postmodernite, Çev. N. Tural, Der. M. Küçük, Ankara, 2000.
- Jung, Carl G.: Din ve Psikoloji, Çev. C. Şişman), İnsan Yay., İstanbul, Ts.
- Kale, Nesrin: "Modernizmden Postmodernist Söylemlere Doğru", Doğu Batı, Sayı: 19, Mayıs-Temmuz, 2002.
- Karpat, Kemal: "Kimlik Sorununun Türkiye'de Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi", Türk Aydını ve Kimlik Sorunu Haz.: S. Şen, İstanbul, 1995.
- Kaya, Yaşar-Tatar, Taner: Gelenekten Modernliğe Kalıplaşan Yenilik, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Kehrer, Günter: "Birinci Bölüm", Din Sosyolojisi, Der. Y. Aktay-M. E. Köktaş, Vadi Yayınları, Ankara, 2007.
- Kellner, Douglas-Best, Steven: Postmodern Teori, Eleştirel Soruştur- malar, Çev. M. Küçük, İstanbul, 1998.
- Kepel, Gilles: Tanrı'nın İntikamı, Din Dünyayı Yeniden Feth Ediyor, Çev. S. Kırmızı, İstanbul 1992.
- Keyman, Fuat: "Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olası- ğı", Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslâm , Der.: F. Keyman ve A. Y. Sarıbay, Vadi Yay., Ankara, 1998.
- Köktaş, Emin: Türkiye'de Dini Hayat, İzmir Örneği, İstanbul, 1992.
- Köse, Ali: "Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye'de 10.03.2008 Din ve Modernleşme", www.Hazarderne.org
- Kösoğlu, Nevzat: "İnanmış Aydının Problemleri", Hamle, Yıl 3, S. 13, 1983.
- Kumar, Krishan: "Sosyalizmin Sonu Mu? Ütopyanın Sonu Mu? Tari- hin Sonu Mu?", Çev. Ö. Dünmez, Doğu Batı, Yıl:5, Sayı: 19, Mayıs- Temmuz 2002.

- Kurtkan Bilgiseven, Amiran: Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Kurtkan Bilgiseven, Amiran: Din Sosyolojisi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.
- Kurtkan Bilgiseven, Amiran: Sosyolojik Açından İslâmîyet ve İslâmî Kavramlar, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.
- Langherne, Richard: " Küresel Değişim Sürecinde İslam Dünyası ve Türkiye", Medeniyetler Çatışmasından Diyaloga, Haz: M. Armağan, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yay., İstanbul, 1995.
- Larrain, Jorge: İdeoloji ve Kültürel Kimlik, Üçüncü Dünya Gerçeği, Çev. N. N. Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Lindbom, Tage: Demokrasi Miti, Çev. Ö. Baldık, İnsan Yay., İstanbul, 1998.
- Ling, Henri, C.: Çağımızda Dine Dönüş, Çev: N. Orelbi, İstanbul 1979.
- Lings, Martin: Antik İnançlar Modern Hurafeler, Çev. E. Harman-U. Uyan, İstanbul, 1988.
- Lyon, David: "Ağ, Benlik ve Gelenek", Küresel Kuşatma Karşısında İnsan, Haz.: M. Armağan, Çev. Ş. Yalçın, Da Yay., İstanbul, 2004.
- Lytard, Jean-François: "Postmodern Nedir Sorusuna Cevap", Postmodernizm, Der.: N. Zeka, Çev. D. Sabuncuoğlu, 2. b., Kıyı Yay., İstanbul, 1994.
- Lytard, Jean-François: Postmodern Durum, Çev. İ. Birkan, BilgeSu Yayınları, Ankara, 2014.
- Macit, Nadim: "Dini Bilginin Kuramsal Yapısı ve Öğretimi", Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, Malatya, 7-9 Nisan 2005.
- Mardin, Şerif: Din ve İdeoloji, 3. Baskı, İstanbul 1986.
- Mensching, Gustav: Dini Sosyoloji, Çev: M. Aydın, Konya, 1994.
- Meriç, Cemil: Kırkambar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.
- Morley, David-Robins, Kevin: Kimlik Mekânları, Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar, Çev. E. Zeybekoğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1997.
- Mouffe, Chantal: "Radikal Demokrasi: Modern mi?, Postmodern mi?", Modernite Versus Postmodernite, Der. ve Çev. M. Küçük), 3. b., Vadi Yay., Ankara, 1993.
- Nietzsche, Friedrich: Ahlakın Soy kütüğü Üzerine, Çev. H. Koralman), Nil Yay., Ankara, 1990.

- Nirun, Nihat: Sistematik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi, Ank., 1991.
- Nisbet, Robert: "Sosyoloji ve Din", Din, Toplum ve Kültür, Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş, Der. ve Çev. A. Coşkun, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Northbourne, Lord: Modern Dünyada Din, Çev. S. Yalçın, İstanbul, 1995.
- Özel, İsmet: "Müslüman ve Bilgi", Bilgi, Bilim ve İslâm, 1-2, Haz.: A. Tabakoğlu ve S. Çelenk), 2.b., İstanbul, 2005.
- Özyurt, Cevat: "Marx'ta Yanılsama ve Ideoloji Olarak Din", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 7, Sayı 2, 2014.
- Paz, Octavio: "Şiir ve Modernite", Modernite Versus Postmodernite, Çev. N. Tural, Der.: M. Küçük, 3. b., Vadi Yay., Ankara, 1993.
- Ritzer, George: Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek, Çev. Ş.S. Kaya, Ayrıntı yay., İstanbul, 2000.
- Robertson, Roland: Küreselleşme, Çev. Ü.H. Yolsal, Bilim ve Sanat yay., Ankara, 1999.
- Ronan, Colin A.: Bilim Tarihi, Çev.E. İhsanoğlu-F. Günergun, 4.b., Tübitak Yay., Ankara, 2005.
- Rorty, Richard: "Dinsel Zümre Karşıtlığı ve Ateizm", Dinin Geleceği, Richard Rorty ve Gianni Vattimo, Der. S. Zabala, Çev. R.G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2009.
- Rubenstein, Richard: "Yirmibirinci Yüzyılda Din", Odaktaki Sosyoloji Din Sosyolojisi, Çev. B. Z. Çoban, Birey Yay., İstanbul, 2004.
- Ryan, Michael: "Postmodern Siyaset", Modernite Versus Postmodernite, Der. ve Çev. M. Küçük, 3. b., Vadi Yay., Ankara, 1993.
- Seufert, Günter: "Türkiye'de ve Almanya'da Dinin Halk Üzerindeki Etkileri - Mukayeseli Bir Çalışma", Bilgi ve Hikmet, Sayı. 10, Bahar 1995.
- Sezen, Yümnü: Sosyoloji Açısından Din, 2 Baskı, İstanbul 1993.
- Shapin, Steven: Bilimsel Devrim, Çev. A. Yurdaçalış, İzdüşüm Yay., İstanbul, 2000.
- Sıddıki, B.H.: "İslâm ve Modernite", Dini Bilginin İmkânı, Der. T. Yeşilyurt, İstanbul, 2003.
- Slattery, Martin: Sosyolojide Temek Fikirler, Haz. Ü. Tatlıcan-G. Demiriz, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Stark, Rodney: "Toprağın Bol Olsun Sekülerleşme", Sekülerizm Sorularınıyor, Der. ve Çev. A. Köse, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.

- Stauth, George ve Turner, Bryan S.: "Nostalji, Potmodernizm ve Kitle Kültürü Eleştirisi", Modernite Versus Postmodernite, Der. ve Çev. M. Küçük), 3. b., Vadi Yay., Ankara, 1993.
- Stroll, Avrum: "Etik Kuramları ve Güçlükleri", Çev. M. Türkeri, Tabula Rasa, Sayı: 11, Mayıs-Ağustos, 2004.
- Swatos, William H. ve Christiano, Kevin J.: "Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni", Sekülerizm Sorgulanıyor, Der. ve Çev. A. Köse, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.
- Şaylan, Gencay: Türkiye'de Laiklik, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Şişman, Nazife: Küreselleşmenin Peçesi, İslâm'ın Peçesi, Küre yay., İstanbul, 2005.
- Tatar, Taner: "Farkın Tabiiğinden Farkçılığın Yapaylığına Kimlik", Türk Yurdu, S.288, Ağustos, 2011.
- Tatar, Taner: "Gelenekten Mod.)
- Taylor, Charles: Modern Toplumsal Tahayyüller, Çev. H. Koyukan, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.
- Tekeli, Sevim ve Diğerleri: Bilim Tarihine Giriş, 4. b., Nobel Yay., Ankara, 2007.
- Therborn, Göran: İktidarın İdeolojisi, İdeolojinin İktidarı, Çev. İ. Cüre, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.
- Thomas, Helen-Walsh, David F.: "Modernlik/Postmodernlik", Temel Sosyolojik Dikotomiler, Ed. C. Jenks, Çev. Ed. İ. Çapcıoğlu, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2012.
- Thompson, Ian: Odaktaki Sosyoloji Din Sosyolojisi, Çev. B. Z. Çoban, Birey Yay., İstanbul, 2004.
- Touraine, Alain : Modernliğin Eleştirisi, Çev. H. Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Tuna, Korkut: Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine, Ufuk Yay., İstanbul, 2004.
- Turhan, Mümtaz: Kültür Değişmeleri, Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, İstanbul 1987.
- Turner, Bryan S.: Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm, Çev. İ. Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul, 2003.
- Turner, Bryan: Max Weber ve İslam, Çev. Y. Aktay, Vadi Yay., Ankara, 1991.
- Türer, Celal: "Whithead'ın Yapısalcı Postmodernizmi", Doğu Batı, Yıl:5, Sayı:19, Mayıs-Temmuz, 2002.
- Ural, Şafak: Bilim Tarihi, 3. b., Çantay Yay., İstanbul, 2000.
- Ülgener, Sabri: Zihniyet, Aydınlar ve İzmler, Ank., 1983.

- Vergin, Nur: "Bilim Camiası ve Tanınma İsteği", Doğu Batı, S:7, Mayıs-Haziran-Temmuz, 1999.
- Vico, Giambatista: Yeni Bilim, Çev. S. Önal, Doğu Batı Yay., Ankara, 2007.
- Waardenburg, Jacques: İslâm ve Din Bilimleri, Çev. R. Adıbelli, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Wach, Joachim: Din Sosyolojisi, Çev. Ü. Günay, Erciyes Üni. Yay., Kayseri, 1990.
- Wach, Joachim: Din Sosyolojisine Giriş, Çev. B. İnandı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.
- Wagner, Peter: Modernliğin Sosyolojisi, Çev. M. Küçük, İstanbul, 2005.
- Wallerstein, Immanuel: 21. YY'da Siyaset, Çev. T. Doğan ve E. Abadoğlu, 2. b., Aram yay., İstanbul, 2005.
- Westfall, Richards: Modern Bilimin Oluşumu, 5. b., Tübitak Yay., Ankara, 1995.
- Witkowski, Nicolas: Bilimlerin Duygusal Tarihi, Çev. N. K. Sevil, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2006.
- Yıldırım, Cemal: Bilim Tarihi, 4. b., Remzi kitapevi, İstanbul, 1994.
- Zabala, Santiago: "Teistleri ve Ateistleri Olmayan Bir Din", Dinin Geleceği, Richard Rorty ve Gianni Vattimo, Der. S. Zabala, Çev. R.G. Öğdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2009.